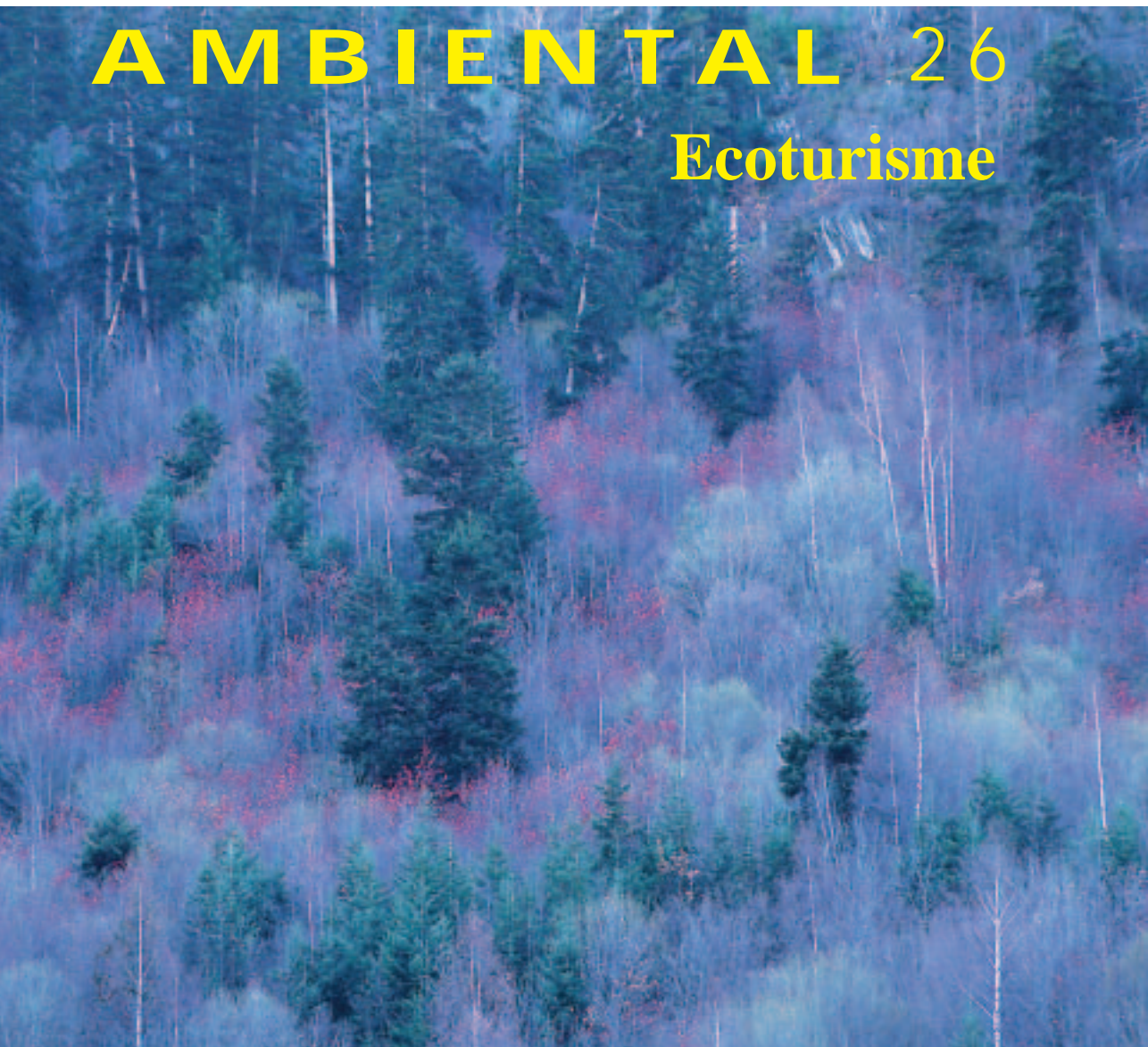

PERSPECTIVA

AMBIENTAL 26

Ecoturisme

P E R S P E C T I V A
A M B I E N T A L 26

Edició:

Associació de Mestres Rosa Sensat
Drassanes , 3 • 08001 Barcelona
• Tel: 93 481 7373 • Fax: 93 301 75 50
Fundació TERRA
Avinyó, 44 • 08002 Barcelona
• Tel: 93 601 1636 • Fax: 93 601 1632

<http://www.ecoterra.org>. En aquesta web podeu trobar la col·lecció sencera de tots els quaderns d'educació ambiental PERSPECTIVA AMBIENTAL en format PDF Acrobat d'ADOBE que es publica des de l'any 1995.

Redacció:

Neus Paradell i Lali Roca

Foto portada:

Bosc d'Àrreu, un dels darrers boscos vells de Catalunya.

Fotos interiors:

Ralf Massanés, Fundació Terra i diverses fonts

Il·lustracions

Equip terra.org

Imprès sense fotolits amb el sistema Computer to Print. Autoedició feta en ordinadors alimentats amb energia fotovoltaica. Maquetat amb Adobe Page Maker 7.0

Impressió:

Romanyà-Valls

Imprès en paper ecològic

Dipòsit Legal: B. 2090-1975

Ecoturisme

La necessitat de descobrir

El naixement del turisme com a activitat

La massificació del turisme

El turisme a Catalunya i a l'Estat espanyol

Un canvi en les destinacions preferides

La importància econòmica del turisme

Tipus de turisme

Els impactes del turisme

L'ecoturisme

Els inicis de l'ecoturisme

La importància de la participació local

El paper de les ONG

Elements de l'ecoturisme

Quan l'ecoturisme aposta per la conservació

L'ecoturisme a casa nostra

Turisme sostenible

Anem de viatge

Viatjar amb la imaginació

Les muntanyes del déus

La petjada ecològica d'un viatge

Una activitat tan senzilla i aparentment inofensiva com és viatjar a un indret per fer el turista comporta modificacions en el territori i la cultura amfitriona. L'ecoturisme és la proposta per conèixer i gaudir dels espais naturals sense malmetre'n l'essència.

Ecoturisme

*Fundació TERRA**

* La Fundació TERRA és una fundació privada que té per objectiu canalitzar i fomentar iniciatives que afavoreixin una responsabilitat més gran de la societat en els temes ambientals.

La necessitat de descobrir

L'ésser humà porta en el seu si la curiositat. La curiositat alimenta el desig d'aprendre. Aquest alimenta la racionalitat que ens distingeix de la resta dels animals. Explorar els entorns en els quals vivim és imprescindible per sobreviure. Conèixer la geografia del nostre territori ajuda a descobrir la nostra pròpia essència. Per explorar i descobrir cal moure's.

La distància recorreguda des del nostre entorn quotidià per conèixer noves realitats, la definim de diferents maneres. Una passejada no ens allunya gaire més enllà d'on hem sortit. Una excursió ens pot portar a valls i muntanyes veïnes. Un viatge és un recorregut per qualsevol mena d'espai notablement distant del lloc de residència.

Des dels inicis dels temps, la humanitat ha viatjat. Viatjar és explorar, examinar minuciosament un territori. Els motius d'aquest

impuls poden tenir raons tan diverses com anar a la recerca d'aliments, de matèries primeres, per relacionar-se culturalment o intercanviar béns amb altres pobles. Descobrir nous horitzons paisatgístics per plaer o satisfer necessitats vitals formen part de la història de l'espècie humana. Quan el viatge no té motivacions ni d'estudi ni lucratives i ens porta lluny del domicili habitual ho definim com fer turisme. Segons l'Organització Mundial del Turisme (OMT), el turisme comprèn les activitats de persones que viatgen i resideixen en llocs fora del seu medi habitual, per un temps determinat i per motius d'oci, negocis o altres propòsits.

Perquè el turisme existeixi, l'indret a on ens desplaçem ha de ser conegut. Per això, el turisme cal considerar-lo una simulació de la fal·lera per explorar el planeta que la civilització occidental va desenvolupar al segle XIX. Aquest segle, cal considerar-lo una etapa clau de la història de la humanitat i que fou marcada per l'aventura i la descoberta. És cert que en altres èpoques també hi hagué brots de passió per descobrir nous espais llunyans. Els viatges de Marco Polo el

segle XIII cap a l'Est des d'Europa fins a la Xina, la travessia oceànica que portà a Cristòfor Colom a finals del segle XV a descobrir el continent americà o la volta al món per Vasco de Gama el segle XVII es poden considerar els grans precursors de l'activitat exploratòria febril que caracteritzà el segle XIX.

La cartografia, l'antropologia i la biogeografia contribueixen a conèixer el planeta i, per tant, les seves aportacions són bàsiques per al desenvolupament del conjunt de relacions i fenòmens que definirem com a turisme. Els progressos científics i tècnics i el desenvolupament dels mitjans de transport, juntament amb la implantació del maquinisme, van provocar canvis profunds en la naixent societat industrial. Però, també cal considerar els relats d'aventures que els viatgers més intrèpids escrivien sobre la seva experiència. La literatura de viatges i aventures novel·lades que es publicaren durant el segle XIX i principis del segle XX animaren a despertar, sovint també des de la ficció, el desig de viatjar en una societat cada vegada més burgesa. La recerca d'espais on reposar del brogit industrial i l'expansió colonial van consolidar el turisme.

El naixement del turisme com a activitat

L'activitat turística té els seus orígens el segle XIX, amb la necessitat de descobrir nous indrets, ja fos per plaer o per estudi. De fet, la paraula turisme prové del terme anglès *tour*, paraula que fa referència a un fenomen que es considera precursor del turisme modern: l'anomenat Grand Tour. Aquesta activitat, de connotacions essencialment britàniques, consistia generalment en un recorregut de llarga durada dels joves aristòcrates de les illes per gran part del continent europeu, però especialment per França i Itàlia.

Cartell del Grup Ornitològic Balear dels anys 70 i que descriu la voluntat de molts dels illencs per conservar el seu patrimoni natural i cultural.

Així, el turisme durant el segle XIX era essencialment d'elit. Progressivament s'hi van anar incorporant les capes menys afavorides de la societat, que envairen els primers nuclis al costat de la costa i la muntanya propera a les ciutats. D'aquesta manera es va anar creant un corrent turístic ja bastant semblant a allò que avui dia entenem per turisme, encara que amb una gran diferència dimensional: el volum de viatgers a la primera meitat del segle XX era ínfim en comparació amb la quantitat de turistes que actualment viatgen.

De fet, fou el desenvolupament generalitzat dels mitjans de transport un dels principals impulsors del naixement del turisme modern. Així, per exemple, el 1840 la Compagnie Péninsulaire et Orientale de Navigation à Vapeur ja organitzava viatges turístics per la Mediterrània en una fórmula molt semblant a la dels actuals creuers amb els seus vapors que cobrien la ruta Gibraltar i Malta cap a Atenes, Esmirna, Constantinoble, Beirut, Alexandria, etc. Aquesta companyia va obsequiar amb un creuer gratuït el novel·lista Thackeray perquè glossés els plaers de l'aventura marítima a bord dels vapors de la companyia. Però, en concret, l'aparició del ferrocarril al segle XIX també contribuï a la veritable aparició del turisme massiu i dels plaers exclusius amb trens mítics com l'*Orient Express*.

De llavors ençà, factors com la millora salarial de la població en general, l'ampliació de períodes de descans i lleure, el creixement del nivell cultural de les masses, les millores en els

transports i el creixement urbà que aglomera la població han generalitzat el turisme. Tots aquests factors, entre d'altres, han fet que el turisme s'hagi desenvolupat molt ràpidament fins arribar a convertir aquesta activitat en una indústria de primer ordre en l'economia mundial. Si bé el turisme inicialment constituïa un privilegi de les classes adinerades, que viatjaven per imatge i per sobresortir del tràfec de la societat, a més del plaer que això comportava, avui, el turisme s'ha convertit en un plaer accessible a un major nombre de persones en les societats occidentals. Cada vegada més persones participen en el consum del producte industrial del turisme: el descans i el lleure.

La massificació del turisme

L'Organització Mundial del Turisme (OMT), una institució intergovernamental amb seu a Madrid, preveu que l'any 2002, 673 milions de persones viatgin per finalitats turístiques a un país estranger. Des de 1950, el nombre d'arribades de turistes internacionals ha augmentat gairebé 28 vega-

Platja plena de turistes. La imatge s'explica per ella sola i és un bon indicador del poder del turisme.

L'excursionisme català

Coincidint amb el moviment de la Renaixença catalana i l'expansió urbana que l'enderroc de les muralles de Barcelona possibilità, va néixer l'excursionisme. El 1876 Josep Fiter i Inglès al peu del Turó de Montgat van fundar l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques amb el desig d'explorar el territori a la recerca dels vestigis històrics, artístics, arqueològics i naturals de casa nostra. En els seus inicis, doncs, aquest moviment no tenia res en comú amb les associacions alpines europees que tenien com a objecte exclusiu la muntanya. Sens dubte, es tractà d'un moviment multidimensional a l'estil de l'humanisme clàssic on l'esport, la cultura i la natura constituïen una trilogia indissociable. Avui, aquesta imatge sintètica que va oferir l'excursionisme no existeix. L'excursionisme català fou un moviment heterodox com ho prova el fet que la seva seu s'instal·lés al carrer Paradís de Barcelona al costat de les restes del vell Temple d'Hèrcules. L'excursionisme científic promovia la descoberta del nostre patrimoni cultural i natural. Els principals investigadors en els camps de la geologia, la història, el folklore, la botànica, l'astronomia o la meteorologia formaren part d'aquesta entitat.

Malauradament, ben aviat es van produir dissidències i el 1891 l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques donaria lloc al naixement del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), el qual donà continuïtat a l'estudi del país. Tanmateix, la creació de l'Institut d'Estudis Catalans el 1900 i l'elecció del pirineista Cèsar August Torras com a President del CEC decantà definitivament l'excursionisme cap a l'activitat esportiva. L'any 1976, tanmateix, va impulsar la creació de la primera entitat de conservació de la natura catalana.

Cal considerar, doncs, l'excursionisme català com un moviment promotor del turisme. De fet, l'any 1909 era inaugurat el primer refugi de muntanya de Catalunya, el Xalet Refugi d'Ull de Ter, situat a 2.325 m d'altitud. Els refugis de muntanya que l'excursionisme català escampà arreu del país serien assimilables als actuals equipaments ecoturístics. Avui, entre la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya i el Centre Excursionista de Catalunya hi ha 86 refugis de muntanya que permeten un apropament a la muntanya des del seu propi cor.

La seva evolució al llarg del segle XX va estimular un seguit d'activitats en el medi natural: excursionisme, espeleologia, esquí alpí, acampada, escalada, etc. L'excursionista practicava un tipus de turisme observador del seu entorn, amb un neguit per la recerca, amb un gran sentit d'aventura i amb un elevat gust per la natura, la qual respectava i, fins i tot, quan calia, defensava.

Els anys vuitanta, l'excursionisme va patir una certa davallada i va sorgir una nova forma d'acostar-se al medi natural de muntanya, promoguda pels agents turístics. Avui, l'excursionisme només conserva el romanticisme pel paisatge natural en àmbits molt reduïts.

Una altra manera d'acostar-se al medi natural que es desenvolupà a mitjan anys setanta i estimulada per la creació dels primers parcs naturals és l'anomenada educació ambiental que s'inicia amb els itineraris de natura i les escoles de natura. Aquest tipus d'activitat s'ha polaritzat essencialment entre el públic escolar i els grups d'esplai, però pot considerar-se essencial per al desenvolupament del turisme rural i de natura al nostre país.

des arreu del món amb un total de prop de 700 milions de viatgers l'any 2000. S'espera que aquest nombre es dobli el 2020 i arribi als 1600 milions. Aquestes xifres no inclouen els milions de persones que viatgen dins el seu país; si els afegíssim, les xifres serien entre 4 i 10 vegades més elevades, depenent de la zona.

Tanmateix, tot i l'espectacular creixement del turisme, aquest continua estant restringit a una petita part de la població mundial, la més benestant. Quasi un 80 % dels turistes internacionals vénen d'Europa i del continent americà, mentre només un 15 % són de l'Àsia oriental i el Pacífic, i un 5 % provenen de l'Àfrica, de l'Orient Mitjà i del sud d'Àsia.

Les arribades dels turistes internacionals anuals només representen el 3,5 % de la població mundial i s'espera que s'haurà doblat cap a l'any 2020 sempre que vagi augmentant la prosperitat global i disminueixin els preus dels viatges. Avui, un de cada cinc turistes internacionals viatja des d'un país industrialitzat a un altre en vies de desenvolupament

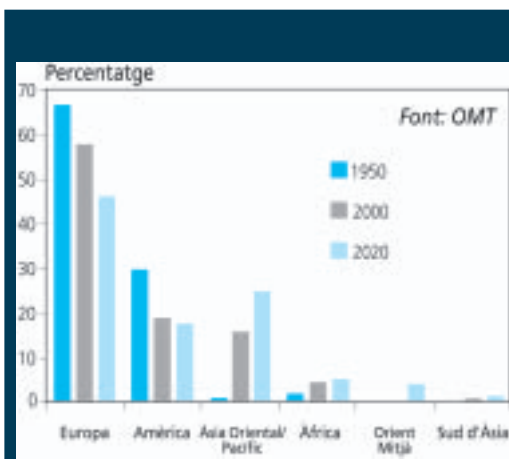
El turisme a Catalunya i a l'Estat espanyol

L'Estat espanyol i concretament tota la costa del Llevant ha estat tradicionalment un dels destins turístics preferits dels europeus i dels mateixos espanyols en els darrers cinquanta anys. Els primers turistes van arribar a les nostres costes l'any 1963. Donar acolliment als visitants ha transformat els paisatges naturals i els pobles. La magnitud del turisme no és fàcil de copsar, però les xifres del que representa aquesta activitat són prou explícites. Així, l'any 2000 a Catalunya van entrar 20,5 milions de visitants estrangers, la qual cosa representa gairebé el 27 % del total dels més de 75 milions de visitants de l'Estat espanyol. D'aquests, un 44 % van passar el seu període vacacional a les comarques costaneres del litoral català. L'oferta turística a Catalunya es concentra sobretot al litoral, ja que està lligada a la disponibilitat del recurs sol-platja que és el més desitjat pels visitants procedent del nord d'Europa. Els 68 municipis que disposen de façana marítima concentren més del 80 % de les places hoteleres existents a Catalunya.

Els ingressos obtinguts pel turisme a Catalunya durant el 1998 foren de 5.085 milions d'euros, és a dir el 19,3 % sobre el total d'ingressos recaptats a Espanya pel mateix concepte. Amb aquestes dades ens podem fer una idea bastant aproximada del pes que té el turisme en l'economia del país. No obstant això, per tal de poder mantenir un desenvolupament turístic a llarg termini, cal que aquest sigui sostenible, viable econòmicament i equitatiu per a les comunitats locals des d'una perspectiva ètica i social.

Un canvi en les destinacions preferides

Les preferències dels turistes estan can-

Arribades de turisme internacional en el període 1950-2000.

viant. Les destinacions més comercials, massificades i contaminades estan sent rebutjades. Alguns turistes ja eviten el turisme estandarditzat i els paquets turístics típics de l'última meitat de segle. En canvi, augmenta el nombre de viatges més flexibles i independents on el turista pugui viure experiències més personalitzades on es combini la cultura i la natura. Un estudi dut a terme el 1990 a viatgers d'EUA indicà que mentre el 20 % dels enquestats anaven a la recerca de sol, el 40 % buscaven un viatge amb expectatives més profundes.

Els destins tradicionals com ara el continent europeu i Nord-amèrica comencen a disminuir, tot i que continuen atraient la majoria de turistes (la majoria dels quals provenen d'aquestes mateixes regions). Per contra, el turisme cap a l'Àfrica, l'Orient Mitjà i l'Àsia està creixent ràpidament. La quantitat de turistes que van viatjar a l'Àsia oriental i el Pacífic va augmentar d'un 1% a un 16 % el 2000. Es preveu que, cap al 2020, aquesta regió serà la més popular després d'Europa.

Els països en vies de desenvolupament

han experimentat un espectacular augment de turistes. Mentre que el 1970 un de cada tretze turistes viatjava d'un país industrialitzat a un país en vies de desenvolupament, avui ho fan un de cada cinc turistes. Les destinacions que més han notat aquest augment són Cambodja, Egipte, Tailàndia, Turquia i Vietnam. S'estima que l'índex de creixement turístic als països en vies de desenvolupament superarà el 5% cada any fins el 2020. Les previsions per al 2020 indiquen que les preferències d'Europa i Amèrica com a destins turístics disminueixen, mentre que d'altres, com l'Àsia oriental, augmenten espectacularment.

La importància econòmica del turisme

El creixement i extensió geogràfica del turisme ha fet que aquesta indústria s'hagi convertit en una de les indústries més potents del món. La complexa naturalesa de les activitats turístiques fa que el volum de diners que mou el turisme sigui difícil de mesurar. Tanmateix, l'OMT estima que entre

De totes les ciutats del món Nova York és la més visitada anualment. Aquesta imatge històrica d'abans de l'11 de setembre del 2001 és per a milions de persones un record inborrable.

el 1975 i el 2000, els ingressos del turisme (generats a partir de les despeses dels turistes en allotjament, avituallament, excursions i transports nacionals) van créixer un 35% més ràpid que el total de l'economia mundial. L'any 1997, el turisme representà un terç del total dels diners facturats en el sector serveis, i donà feina a 127 milions de persones. Aquell any, hi hagué 595 milions de turistes.

Qualsevol servei turístic que un visitant compra quan es troba a l'estranger es comptabilitza com a exportació del país visitat. D'aquesta manera, el turisme l'any 1999 va representar més del 40 % de les exportacions de serveis i quasi un 8 % del total de les exportacions mundials de mercaderies i serveis, superant el comerç de productes com el menjar, els tèxtils i els químics.

El turisme es troba entre les 5 primeres categories d'exportació al 83 % dels països d'arreu del món i és la principal font d'ingressos en divises per a almenys el 38 % dels països pobres que han encarat les seves economies al turisme. El turisme genera també beneficis econòmics de manera indirecta, com és ara la creació de llocs de treball en la construcció i en la indústria hotelera. L'acti-

vitat turística va representar uns 3'6 bilions de dòlars del total de l'economia mundial l'any 2000, és a dir, l'11% dels ingressos bruts mundials.

El turisme a les economies del Sud

Els governs dels països en desenvolupament estan invertint grans quantitats de diners per tal d'atreure el turisme. Inverteixen en màrqueting turístic, en projectes d'infraestructura com carreteres i hotels, i negocis complementaris. L'objectiu és atraure els dòlars dels turistes, per tal de poder diversificar les seves economies i que entrin divises (necessàries per pagar el deute extern, importacions i, en última prioritat, millorar les infraestructures sanitàries, educacionals, etc.).

En els 100 països més pobres del món, el turisme representa com a mínim el 2% del producte interior brut (PIB) o el 5% de les exportacions. Avui, als 49 països considerats en vies de desenvolupament, la majoria dels quals es troben a l'Àfrica i l'Àsia, el turisme és la segona font de divises, després del petroli. En alguns països petits insulars

del Carib i del Pacífic, el turisme reporta més del 40 % del PIB. L'any 1999, els ingressos del turisme internacional representaren dos terços de les exportacions de serveis i més del 10 % del total de les exportacions en aquests països, mentre que en els països desenvolupats, el turisme representava només un terç de les exportacions de serveis i el 7 % del total de les exportacions.

La incorporació del turisme en l'economia d'alguns països comporta el respecte a les tradicions locals.

Malgrat el volum del diners generat pel turisme en els països del Sud, molts d'aquests no es queden sobre el terreny i retornen al país d'origen. Segons l'OMT, més del 50 % dels ingressos del turisme que entren als països en vies de desenvolupament retornen als països desenvolupats en forma dels beneficis aconseguits per empreses de capital estranger, despeses promocionals a l'estranger o pagaments de mercaderies importades i mà d'obra. Al Carib, entre el 50 i el 70 % dels ingressos del turisme es gasten en importacions, ja sigui de personal especialitzat o d'aliments i productes de consum. A països com Kènia, Tanzània i Zimbabue, la indústria turística és dominada pels operadors estrangers. Els beneficis, doncs, retornen als inversors i els ingressos per als països de destinació són mínims. Hi resten, això sí, els impactes ambientals i culturals causats per la massificació del turisme.

Així doncs, el turisme pot comportar un gran perill per a les economies dels països en vies de desenvolupament. Els sectors tradicionals de l'agricultura i la pesca perden l'oferta de treballadors locals i augmenta la dependència dels proveïdors estrangers. A Grenada, una petita illa del Carib, el govern està substituint terrenys dedicats a l'agricultura ecològica per grans centres turístics, fent fora els agricultors locals. Si les economies es fan massa dependents del turisme, es fan molt més vulnerables a una crisi resultant del canvi de gustos dels turistes o altres factors, com ara el terrorisme internacional.

Tipus de turisme

Des de la seva aparició, el turisme s'ha anat diversificant cada vegada més, i ha significat per a moltes regions una possibilitat d'obtenir importants recursos econòmics. Això explica com alguns pobles, regions i àdhuc països sencers han fet grans esfor-

ços per orientar les seves economies cap al turisme.

Buscant el sol

El turisme de sol i platja és aquell que depèn totalment de la disponibilitat d'un clima marcat per la radiació solar. Els turistes que el practiquen, lluny d'interessar-se pel patrimoni natural, històric o cultural de les zones que visiten, es limiten a gaudir dels beneficis de l'astre rei. La poderosa economia dels països de l'Europa centreeuropea, escassos de sol, va impulsar aquest tipus de turisme cap als països de la Mediterrània primer i després cap al tròpic. De fet, el turisme que té lloc al litoral català es basa en les cinc esses: *sun, sex, sea, sand* i sangria. Aquest tipus de turisme comporta un greu perill per a la conservació de la qualitat ambiental del nostre litoral. L'augment de la població a l'estiu a les poblacions costaneres comporta la sobreexplotació dels aquífers d'aigua potable, la dependència de consum d'energies no renovables i la construcció de grans infraestructures per acomodar el sector turístic. A més, es produeix una excessiva concentració de residus (sobretot a l'estiu) i un increment de la generació d'aigües residuals que comporta la sobrecàrre-

El mar rep l'impacte de milions de vaixells que malmeten els espais submarins litorals.

ga de les depuradores, fet que provoca els abocaments puntuals de les aigües directament al mar per manca de capacitat.

El turisme sexual

El turisme sexual s'ha convertit en una indústria que mou bilions de dòlars. Aquesta modalitat de turisme comprèn els viatges i l'estada d'adults de països desenvolupats a països del Tercer Món, amb l'objectiu de mantenir relacions sexuals amb la població autòctona a baix preu i aprofitant les mancances culturals i econòmiques de la zona. La pràctica d'aquest tipus de turisme és responsable de xarxes de prostitució de menors a països centreamericans, caribenys i asiàtics. Es parla d'entre 270.000 i 400.000 menors prostituïts a l'Índia i uns 80.000 a Tailàndia per al turisme occidental. Com a conseqüència, malalties com la sida o la tuberculosi s'han escampat arreu. Es calcula que l'any 2000, uns 50.000 menors moriren del virus VIH.

El turisme cultural

Les velles capitals europees organitzen festivals culturals o fires per atreure visitants. El turisme cultural, doncs, s'aprofita de l'estímul per descobrir el patrimoni cultural del lloc visitat: monuments, museus, indrets d'alt valor historicoartístic, el llegat d'artistes internacionals, etc. Afavoreix els intercanvis interculturals fructífers entre hostes i viatgers, alhora que contribueix al desenvolupament econòmic, social i cultural dels pobles. L'any Gaudí que se celebra durant el 2002 a Barcelona en podria ser un bon

exemple. L'oportunitat que ofereixen les fires internacionals com les celebrades cada dos anys són l'exponent més clar d'aquesta mena de turisme.

Moltes ciutats han sabut aprofitar el motor econòmic que representa l'oferta de fires internacionals. Barcelona, per exemple, ha millorat les seves infraestructures a cop d'organitzar activitats internacionals.

El turisme de natura

El turisme de natura, en el seu sentit ampli, busca un espai d'oci en contacte amb el patrimoni natural, el qual es converteix en el centre de l'atracció turística. És aquella modalitat de turisme que es caracteritza per practicar-se en el medi natural. La pràctica dels anomenats esports d'aventura conjuga la vivència d'algun esport en plena natura que estimuli una situació arriscada. L'alpinisme, l'escalada, el descens de barrancs, el piragüisme d'aigües braves, el descens de rius o "rafting", o l'ala de pendent en són alguns exemples. A Catalunya hi ha una gran oferta d'aquest tipus de turisme. Les comarques pirinenques, per les seves característiques naturals, han vist amb aquestes activitats una oportunitat per reactivar les seves

El turisme de natura cada vegada atrau a més persones.

L'any 2001 els espanyols van fer 46,5 milions de viatges turístics. El principal destí fou el litoral mediterrani.

economies, afectades per l'abandonament del camp. A finals del 2000, al territori català hi havia 54 empreses que s'hi dedicaven, un 10 % més que l'any anterior, la majoria situades en les comarques de muntanya. La pràctica d'aquestes modalitats de turisme és clarament una altra forma de consum de la natura, sovint amb un notable impacte negatiu i força agressiva per al medi. Els esports d'aventura simplement utilitzen l'entorn natural per fer les seves activitats lúdiques, però en cap moment no es tenen en compte criteris de sostenibilitat o de preservació de l'entorn.

El turisme rural

Un altre dels sectors en creixement a casa nostra és l'anomenat turisme rural, el conjunt d'activitats turístiques que es fan en contacte amb la natura, però que ens apropen a l'estil de vida del camp. Per aquest motiu, el turisme rural està vinculat a l'activitat agrària i l'allotjament és en el si d'una finca rural. El turisme rural inclou des del lloguer d'habitacions o cases de camp fins a la participació en les activitats tradicionals d'un establiment rural, modalitat anomenada agroturisme. Des del punt de vista econò-

mic, el turisme rural és un complement de la renda agrària i per això és una activitat sostenible. A casa nostra, l'inici d'aquest tipus de turisme està relacionat amb la crisi del sector agrícola i ramader a les zones dels Pirineus i Prepirineus catalans durant les temporades de 1993 i 1994, que va obligar a buscar formes alternatives per al sector. El turisme rural s'ha presentat com una solució a l'abandonament del camp i ha permès, d'una banda, la millora de la capa-

citad adquisitiva de les famílies que viuen en el medi rural i, de l'altra, estimular un cert reequilibri territorial. A Catalunya, els establiments típics de turisme rural són les residències-casa de pagès, amb més de 5.500 places; tanmateix, representaren només el 0,26 % del total de places d'allotjaments turístics a Catalunya l'any 2000.

Els impactes del turisme

El turisme ha estat durant dècades una de les activitats econòmiques menys regulades del món. L'augment incontrolat del turisme que s'ha produït en els últims anys ha afectat negativament els ecosistemes, les comunitats humanes i el patrimoni cultural d'arreu del món.

Modificació dels hàbits a les poblacions locals

En general, és difícil separar els canvis que el turisme comporta per a les comunitats locals dels efectes, molt més amplis, de la globalització, l'occidentalització i el creixent progrés econòmic.

El turisme massificat té conseqüències

Les pistes d'esquí deixen una important petjada a les nostres muntanyes en forma d'erosió i pèrdua de biodiversitat, tal com ho avalen nombrosos estudis científics.

adverses per a les cultures locals. Pot accelerar la influència dels valors i dels productes materials occidentals a les zones indígenes i produir canvis en els àpats, la vestimenta i els rituals religiosos. A l'Himàlaia, per exemple, el creixent interès dels turistes pels festivals budistes ha fet que els monjos escurcin rituals per tal de no avorrir-los i ha aparegut un mercat negre d'art religiós.

El greuge ambiental

Els impactes sobre el medi natural derivats del turisme són de gran abast. El transport aeri, el principal mitjà de transport en els viatges internacionals, és una font important d'emissió de diòxid de carboni i altres gasos d'efecte hivernacle: el 1992, les emissions dels avions representaren un 3'5 % dels gasos responsables de l'escalfament global. Aquest percentatge augmentarà a mesura que s'estengui l'ús de l'avió. De fet, el viatge d'anada i tornada en avió representa el 90 % del consum d'energia d'un turista.

Els paisatges naturals i rurals dels països destinataris estan sent minats per la construc-

ció de carreteres, aeroports, hotels, botigues, aparcaments i altres instal·lacions de cara al turisme. Aquestes construccions comporten la destrucció del paisatge, dels hàbitats naturals de les espècies salvatges i d'altres indrets, que, justament, són la principal atracció del turisme.

A les cascades Victòria, entre Zàmbia i Zimbabue, recentment s'ha construït a pocs metres de l'aigua un hotel que ha costat milers de milions de dòlars. El riu Zambezi ja està contaminat a causa dels detergents, escombraries i residus

provinents dels hotels. A Cancún, Mèxic, grans extensions de manglars, maresmes i altres regions pantanoses que donen refugi a espècies salvatges i protegeixen els esculls coralins, han estat eliminats per la construcció de centres turístics, molls i ports esportius. Actualment, s'estan construint uns 21 complexos turístics al llarg de les costes de Yucatán, a Mèxic.

Els hotels i els seus ocupants propicien un sobreconsum de recursos molt important. Diàriament s'usen grans quantitats d'energia per escalfar o refredar les habitacions, per il·luminar els complexos i per cuinar. El consum desmesurat d'aigua no és menys greu. Es consumeixen grans quantitats d'aigua per rentar la roba, omplir les piscines i regar els camps de golf. L'assecament de la Mar Morta, a Israel, és un exemple dels desastres que pot arribar a provocar aquest sobreconsum d'aigua per part de les instal·lacions turístiques. Aquest excés de consum és també responsable que, en alguns casos, l'aigua no arribi als habitants i agricultors locals. Els turistes de Grenada fan servir 7 vegades més aigua que la població lo-

cal i, quan hi ha sequera, les instal·lacions turístiques tenen preferència sobre els habitants locals. A les Filipines, el desviament d'aigua cap als allotjaments turístics i restaurants amenaça destruir el reg dels típics arrossars de les terrasses de Banaue, que tenen 3000 anys i són un important patrimoni cultural. A les zones muntanyoses, les infraestructures turístiques poden desviar els corrents d'aigua, produeixen residus molt difícils de tractar adequadament a causa de l'altitud on es roben aquestes instal·lacions i són responsables de la desforestació dels vessants de les muntanyes, cosa que pot provocar esllavissades. En un poblet del Nepal, cada any es tala aproximadament una hectàrea de bosc verge de rododèndrons per fer pals per als excursionistes. Això fa que anualment s'erosionin entre 30 i 75 tones de sòl.

A més del sobreconsum de recursos, el

turisme és responsable de la producció de grans quantitats de residus. Segons el PNUMA (Programa de les Nacions Unides pel Medi Ambient), un turista normal produeix 1 quilogram de residus sòlids i escombraries al dia. Els hotels, les piscines, els camps de golf, els ports esportius i els altres equipaments generen també residus perjudicials al medi (productes químics, petroli, fertilitzants, etc.). Si els residus no es tracten de manera adequada poden perjudicar la flora i la fauna dels ecosistemes i contaminar les fonts d'aigua. Moltes de les instal·lacions turístiques que es troben en països en vies de desenvolupament no tenen la infraestructura necessària per tractar aquests residus. El 1990, cap dels 22.000 hotels situats a primera línia de mar a Pattaya (Tailàndia) disposaven de planta de tractament d'aigües residuals. Un estudi dut a ter-

La problemàtica dels creuers marítims

Segons un estudi fet per l'empresa nord-americana Bluewater Network, un vaixell normal (no especialment luxós) durant un viatge d'una setmana genera uns 3.8 milions de litres d'aigua bruta i 8 tones d'escombraries, entre d'altres residus. La majoria dels creuers no estan preparats per tractar les enormes quantitats de residus que produeixen i una de les solucions senzilles és l'abocament al mar. S'estima que els creuers de tot el món aboquen al mar unes 90.000 tones diàries d'aigües negres i escombraries sense tractar. A més, per tal que els vaixells més grans puguin entrar als ports, moltes vegades cal dragar els ports o modificar les costes, destruint així els ecosistemes marins. Quan els vaixells atraquen, amb les seves enormes àncores, contribueixen també a aquesta destrucció. Les illes del Carib són les principals afectades pels problemes originats pels creuers. A les illes Caiman, més de 120 hectàrees d'esculls coral·lins han estat destruïts a causa de l'ancoratge de creuers al port de George Town.

me el 1994 mostrà que els hotels de la regió del Carib abocaven al mar entre el 80 o el 90 % de les seves aigües residuals sense haver-les tractat adequadament, contaminant les platges, els esculls de corall i els manglars.

Al Nepal hi ha hagut una explosió d'excursions a l'Himàlaia: el nombre d'escaladors augmentà en un 250 % entre 1980 i 1990. A Costa Rica, més del 60 % dels turistes que viatgen al país visiten algun parc nacional i, a Kenya, de 1983 a 1993 el nombre de visitants va créixer en un 43 %.

L'ecoturisme

L'ecoturisme es pot definir com un tipus de turisme en el qual la principal motivació del turista és l'observació i l'apreci per la natura així com les cultures tradicionals que conviuen en harmonia amb el seu medi. Per això, l'objectiu de gaudir de la natura de l'ecoturisme no es pot separar de la conservació de l'entorn natural i d'impulsar l'economia de les poblacions locals. L'ecoturisme inclou una experiència d'aprenentatge o d'interpretació del medi. En general s'organitza

en petits grups (tot i que no és imprescindible) i implica la participació de la població local en l'explotació del recurs turístic. Minimitza l'impacte sobre l'entorn natural i l'ambient sociocultural. Finalment, l'ecoturisme impulsa la protecció d'àrees naturals generant un benefici econòmic per a les comunitats locals i els gestors dels espais, proporciona llocs de treball i oportunitats a favor de les comunitats locals i incrementa la sensibilització, tant del públic visitant com dels mateixos nadius, envers el patrimoni natural i cultural de la regió.

Davant l'amenaça que representa sobre la diversitat biològica i cultural la massificació del turisme, aquesta modalitat de turisme permet fer front a alguns dels impactes negatius del turisme i, alhora, generar divises, llocs de treball i estimular la inversió estrangera. Alguns governs, grups industrials i altres actors estan fomentant l'ecoturisme com una manera de viatjar més responsable que genera diners i feina, i protegeix, al mateix temps, el medi ambient i les cultures locals. L'ecoturisme pot practicar-se a molts llocs del món, ja que el seu requisit bàsic és disposar d'un espai de natura o de paisatge humanitzat ben conservat. Avui, majoritàriament, el flux ecoturístic es dirigeix des d'Amèrica del Nord i Europa cap a destinacions que es troben als països en vies de desenvolupament. Els safaris per l'Àfrica, el *trekking* per les muntanyes de l'Himàlaia, l'excursionisme per les selves tropicals llatinoamericanes i el submarinisme al sud-est asiàtic i al Carib es troben entre les activitats més populars de l'ecoturisme.

L'ecoturisme es considera una variant de l'anomenat turisme sostenible. El planejament, el desenvolupament i el funcionament de les

Participar en projectes de conservació d'espècies animals, com ara el lleopard de les neus a la reserva de la biosfera d'Issik-kul, pot ser una experiència inoblidable.

infraestructures i activitats ecoturístiques s'enfoquen sota criteris de sostenibilitat ambiental, social, cultural i econòmica. Així, l'ecoturisme, per definició, és un turisme a petita escala, de petits grups. Si no fos així, aquests criteris de sostenibilitat no es podrien complir.

Els inicis de l'ecoturisme

Encara que el terme d'ecoturisme no va aparèixer a Europa fins als anys noranta, les visites en els espais naturals protegits com ara els parcs nacionals es poden considerar com els antecessors de l'ecoturisme. Aquest terme fou definit per Héctor Ceballos-Lascurain, tot i que la idea d'un turisme respectuós amb la natura ja existia de feia temps i s'empra com a resultat de l'impacte que el turisme massiu causa en determinats espais naturals.

La història de l'ecoturisme està profundament arrelada en el moviment conservacionista. L'ecoturisme es basa en la idea que el turisme pot ser una eina per a la conservació de recursos naturals d'arreu del món. Cap als anys setanta un estudi dut a terme a Kenya demostrà que els beneficis econòmics del turisme de natura (safaris fotogràfics) sobre-

passava de lluny els aconseguits per mitjà de la caça (activitat prohibida en el país l'any 1977). A la dècada dels vuitanta, les selves tropicals i els esculls coral·lins foren objecte d'un gran nombre d'estudis científics per evidenciar la seva valuosa diversitat biològica. Aquest interès impulsà el naixement

Aprendre de la natura per fer-nos més humils, ni que sigui per uns dies, és l'objectiu de l'ecoturisme.

d'una ampla varietat de petites empreses locals especialitzades en el guiatge de científics i cineastes en zones remotes. Aquests petits negocis començaren a prosperar en països com Costa Rica o l'Equador i, ben aviat, es desenvolupà una indústria encaminada a resoldre les necessitats dels petits grups de turistes atrets per aquests indrets, inicialment formats per naturalistes i observadors d'ocells. Un cas remarcable és el telefèric que transcorre a mitja alçada dels arbres de la selva del Parc Nacional Braulio Carrillo a Costa Rica.

Arreu del món s'han creat agències de viatges de natura. Per exemple, a Mongòlia on a més l'idioma i la infraestructura del país no facilita recórrer-la per un mateix, la major part de l'oferta turística té com a eix principal la natura. Operadors turístics especialitzats en viatges a les illes Galápagos, Costa Rica, Kenya i Nepal foren els pioners en

Les muntanyes estan destinades a seguir al centre del nostre interès perquè són una gran font d'inspiració per al nostre equilibri emocional.

aquest moviment. Algunes d'aquestes empreses asseguren que ja fa 20 o 30 anys que apliquen els criteris de l'ecoturisme en la seva activitat.

L'ecoturisme té una notable sensibilitat per la conservació de l'entorn natural i per això sovint són les mateixes comunitats locals qui organitzen l'oferta turística. El fet que siguin els nadius de la zona qui organitzi el negoci és la millor manera de desenvolupar les activitats d'ecoturisme i, a més, una molt bona manera que la població local obtingui beneficis complementaris de l'activitat tradicional.

La importància de la participació local

En tota experiència d'ecoturisme és fonamental la participació de la població local. Ningú millor que la gent que viu en les zones on es desenvolupa l'activitat ecoturística coneix l'entorn i sap mostrar els recursos naturals. Ells són els que saben on es poden observar els animals, on es troben les plantes interessants, etc. És la població nadiua qui sap com gestionar els ecosistemes locals i no malmetre'ls. Qualsevol projecte d'ecoturisme no té sentit sense la implicació de les comunitats locals.

L'observació de balenes i, en general, de cetacis marins és un dels espectacles de la natura dels quals els viatgers queden més impressionats.

En alguns indrets la conservació d'una espècie emblemàtica pot esdevenir el motiu per endegar una estratègia ecoturística.

La població local pot beneficiar-se de l'activitat ecoturística per diferents vies. Per un costat, l'arribada de turistes a la zona proporciona una entrada de divises important. Es creen noves activitats econòmiques, que substitueixen o complementen les activitats tradicionals. Els pobladors locals poden dedicar-se a noves ocupacions com ara la fabricació i venda d'artesanía o el guiatge per observar animals i plantes, etc. Tot i que és possible que no tots els residents en treguin algun profit, aquestes iniciatives solen ser útils per repartir els beneficis del turisme en un àmbit més ampli.

Associacions com Conservation International impulsen projectes ecoturístics en espais naturals privilegiats i participats per les poblacions locals, com per exemple el centre de recerca de Tambopata de la comunitat dels huaoranis a la selva amazònica peruana. Aquest equipament és un projecte comunitari que reparteix els diners que paguen els turistes per passar-hi la nit entre totes les famílies i aporta als residents el doble del que guanyarien treballant per una companyia petrolera, empreses amb un gran poder de-

La utilització prudent i respectuosa dels delicats recursos de les àrees silvestres és un dels principals desafiaments del desenvolupament sostenible.

vastador a les selves tropicals. L'alt nivell de participació dels pobladors locals pot fer que aquests apreciïn més la seva fauna i flora i altres recursos naturals, perquè quan veuen que el turisme els aporta beneficis directes això estimula la protecció de les àrees naturals. A Zimbabue, una comunitat cam-

perola que participà en un projecte d'ecoturisme va reconèixer que podia guanyar tres vegades més diners oferint serveis relacionats amb l'observació d'espècies salvatges, la cacera sostenible en safaris controlats i altres activitats turístiques a la seva terra, que amb la cria de bestiar, que requereix molts més recursos. Arreu del món, es troben casos en què els que abans eren caçadors furtius o es dedicaven a la caça o la pesca, ara fan de guies turístics a les selves o als esculls més propers. Però això no sempre és així. El turisme que exclou la població local estimula els casos de caça furtiva, el vandalisme i, fins i tot, els conflictes armats.

El paper de les ONG

Les organitzacions no governamentals tenen un paper important en el desenvolupament de l'ecoturisme. Moltes ONG conservacionistes que es dediquen a la protecció de la biodiversitat promouen la planificació de programes ecoturístics.

Els principis de l'ecoturisme

- Minimitzar els impactes negatius a la natura i la cultura que poden afectar una zona de destí ecoturístic.
- Educar el visitant per conscienciar-lo sobre la importància de la conservació del patrimoni natural i cultural.
- Treballar en cooperació amb les autoritats locals i la població per satisfer les necessitats de la zona sense maldre l'entorn natural.
- Generar ingressos per a la conservació i gestió d'àrees naturals i protegides.
- Elaborar plans de gestió i d'ús públic per a les iniciatives ecoturístiques d'una mateixa regió, a fi de garantir la protecció de les regions o àrees naturals susceptibles de convertir-se en ecodestins.
- Usar estudis de base ambiental i social i programes de seguiment de l'estat del medi a llarg termini per tal de detectar i minimitzar els impactes derivats de l'ecoturisme.
- Aportar beneficis al país o zona visitada i permetre la creació d'empreses locals entre les persones que viuen en les àrees naturals i/o protegides.
- Assegurar que el desenvolupament turístic no excedeixi els límits ambientals ni socials amb la cooperació de la població local.
- Construir infraestructures en harmonia amb el medi ambient, és a dir, minimitzar l'ús de combustibles fòssils, conservar la flora i la fauna local, i gestionar correctament els recursos naturals i els residus.

Entitats d'àmbit mundial com ara Conservation International (CI), organització creada el 1987 i amb seu a Washington DC, han apostat per l'ecoturisme com a eina de conservació. CI va veure la importància de treballar a favor d'un ecoturisme de qualitat a països com el Brasil, Guatemala, Costa Rica, etc., països amb altíssims índexs de biodiversitat. Aquesta organització no es dedica a organitzar viatges d'ecoturisme, sinó que treballa perquè la població local se'n beneficiï, promovent programes de formació i suport a les comunitats locals perquè aquestes estableixin i gestionin els seus propis negocis ecoturístics. L'any 1994, aquesta ONG inicià un d'aquests programes de formació al Brasil. Dos anys més tard, els resultats indicaren que un 67 % dels participants havien aprofitat els seus coneixements i exercien com a guies o duent a terme altres activitats relacionades amb l'ecoturisme. Actualment, aquesta ONG ha engegat projectes d'ecoturisme en més de 20 països d'Amèrica llatina, l'Àfrica i l'Àsia.

Altres organitzacions internacionals que treballen per la conservació de la natura en l'àmbit mundial estan també participant en iniciatives d'ecoturisme. El Fons Mundial per la Vida Salvatge (WWF) organitza viatges ecoturístics arreu del món: des de traveses amb vaixells per l'Àrtic i l'Antàrtida, a excursions per la selva de Costa Rica i *trekking* al Nepal. L'organització Nature Conservancy, l'entitat amb un més gran sistema de reserves privades del món, ha desenvolupat projectes d'ecoturisme que permeten la conservació i el desenvolupament sostenible d'àrees naturals de l'Equador, Belize, Costa Rica, Guatemala, Jamaica, la República Dominicana, Bolívia i el Perú.

Algunes ONG d'àmbit més local també participen en iniciatives d'ecoturisme. Amazònia-Assemblea de Solidaritat, una organització que treballa per informar i sensi-

Ecovoluntaris és una associació que organitza estades de vacances que permeten col·laborar en projectes de conservació de la natura.

bilitzar l'opinió pública de Catalunya sobre la destrucció dels boscos tropicals, organitza rutes ecoturístiques a l'Equador i, recentment, també al Brasil. Els viatges oferts per aquesta entitat pretenen ser una descoberta naturalista, però, alhora, fomenten la participació en projectes a favor de les comunitats locals perquè obtinguin una alternativa d'ingrés econòmic i així puguin fer front a l'amenaça de destrucció de la selva per part de les empreses fusteres i petroleres.

Elements de l'ecoturisme

Operadors ecoturístics i ecotours

Perquè els objectius de l'ecoturisme es compleixin, cal una molt bona planificació. Arreu del món han anat sorgint agències especialitzades en l'organització d'aquest tipus de viatges, introduint petits grups de persones a nous ambients i cultures, minimitzant els impactes negatius sobre el medi alhora que es donen suport a iniciatives de conservació. Les agències o entitats que proveeixen els serveis propis de l'ecoturisme s'anomenen operadors ecoturístics. Els operadors

ecoturístics poden ser tant locals com internacionals, i van des de petits negocis que organitzen activitats estacionals i gestionades per famílies o comunitats, a empreses mitjanes amb ingressos anuals de milions de dòlars.

Els operadors ecoturístics són responsables del compliment dels objectius i principis de l'ecoturisme. Han d'assegurar que les empreses, els guies, les pràctiques de conservació i les relacions entre els visitants i les comunitats locals s'adeqüin a la filosofia de l'experiència ecoturística. Són els operadors d'ecoturisme els que han de treballar amb les comunitats locals a cada destinació per assegurar que les comunitats amfitriones es beneficiïn del programa turístic, i que les interaccions entre els visitants i la comunitat local siguin apropiades.

Però en molts casos, sota el nom d'operadors ecoturístics, s'amaguen agències o empreses que no actuen de manera responsable ambientalment i social. Arreu del món hi ha operadors ecoturístics que no segueixen els

principis que exigeix aquesta modalitat de turisme. L'absència d'una regulació de caràcter internacional que obligui a complir els principis de l'ecoturisme ha portat a fet que diferents regions desenvolupin els seus propis estàndards de certificació ecoturística. Un bon exemple de programes de certificació ecoturística és el Programa Nacional d'Avaluació Ecoturística d'Austràlia, en el qual participen prop de 200 operadors específics.

Els viatges i activitats organitzades pels operadors ecoturístics segons els principis d'aquesta activitat es coneix amb el nom d'ecotour.

Ecodestins

Les destinacions de l'ecoturisme, anomenats també els ecodestins, es caracteritzen per ser zones de gran valor naturalístic. L'ecoturista cerca sobretot una sensació de proximitat amb la natura i la comunitat local, cerca sentir-se integrat amb la natura.

Les muntanyes són importants perquè inspiren valors culturals, hi habita un 10 % de la població mundial, són reservoris d'aigua i acullen una gran part de la biodiversitat mundial. (Vall d'Àreu).

La descoberta de les cultura ancestrals és un element clau de l'estratègia ecoturística. Petroglif a la barranca del Cobre (Mèxic).

És per això que qualsevol destinació que vulgui atraure aquest tipus de turistes ha de protegir i preservar els seus recursos naturals. No és imprescindible que sigui un espai protegit legalment, però cada vegada hi ha més interès per l'explotació ecoturística dels espais protegits. Per tal d'assegurar que els plans de desenvolupament de l'ecoturisme en una determinada zona tinguin èxit, cal, sobretot, que aquests es facin en coordinació amb agents locals, particularment aquells que representen les comunitats locals.

Per posar l'etiqueta d'ecodestí a un determinat paratge, no és suficient que aquest presenti elements naturals de gran interès. En primer lloc, la presència de turistes en aquests destins no ha de compor-

tar impactes negatius sobre el medi ambient i les cultures locals, com passa amb el turisme convencional. Així doncs, cal que els possibles llocs que arribin a ser ecodestins presentin mesures de protecció i conservació dels recursos naturals. Cal que siguin llocs on hi predominin les zones de natura verge i la influència humana sigui poc visible. A més, s'ha d'assegurar que en aquests llocs la presència de turistes no estigui perjudicant ni pugui perjudicar en un futur sistemes naturals o ecosistemes fràgils, com àrees amb una gran varietat d'espècies salvatges, zones costaneres, aiguamolls, etc.

Pel que fa al paper de la població local, els autèntics ecodestins han de disposar d'allotjaments, establiments de menjar i petits negocis regentats per la població local, afavorint així la relació entre la població local i els visitants. De fet, les infraestructures turístiques de l'ecoturisme han d'aconseguir que es creï un autèntic clima d'hospitalitat, lluny de la fredor i impersonalitat que presenten les infraestructures del turisme convencional. Generalment, un projecte d'ecoturisme té com a base un *ecolodge* o centre

No n'hi ha prou d'enamorar-se de la natura durant unes vacances. L'ecoturisme contribueix a crear una sensibilització permanent.

d'allotjament a partir del qual s'organitza un programa de descoberta del medi natural.

L'ecoturisme a Kenya i països veïns es basa en safaris fotogràfics amb vehicles que recorren l'extensa xarxa de parcs nacionals de què disposa el país, com ara els famosos Parc Nacional d'Amboseli i Parc Nacional Masai Mara (on els viatgers tenen la oportunitat de conèixer amb els masai). Tanmateix, la gran afluència de turistes als parcs i reserves naturals d'aquests països està comportant seriosos problemes sobre el medi natural que obligaria a una regulació estricta de les activitats ecoturístiques. L'alternativa seria canviar la quantitat per la qualitat dels turistes i així s'aconseguiria un increment dels ingressos sense augmentar el nombre de visitants que acaba malmetent l'essència natural dels paisatges que es visiten. Saber conservar les riqueses naturals i treure'n beneficis és el repte actual d'aquests països.

L'excursionisme per les selves tropicals és un altre dels destins mítics en ecoturisme. Costa Rica, un dels països pioners en ecoturisme, disposa d'una gran diversitat d'ecosistemes que atrauen els viatgers. Des

dels volcans i les selves fins a les illes paradisiàques o platges de sorra blanca, aquest país, que fins fa poc era una destinació exòtica poc coneguda, s'ha convertit en un destí de renom. Actualment, està començant a patir els problemes d'un ecoturisme massificat. De fet, s'estan construint nous aeroports, centres turístics a primera línia de mar, camps de golf i ports esportius per cobrir les necessitats dels més de 700.000 turistes que hi arriben anualment. Aquest gran nombre de turistes amenaça de destruir els exuberants boscos pluvials i altres paratges naturals que vénen a visitar.

El *trekking* a l'Himàlaia és una altra de les activitats que molts operadors turístics presenten com a ecoturisme, encara que actualment aquesta destinació ha patit tal massificació que fa difícil que pugui rebre aquesta qualificació. L'àrea de l'Annapurna, la destinació de *trekking* més popular de les valls altes del Nepal, era totalment desconeguda pels estrangers fins el 1950, quan un equip francès, liderat per Maurice Herzog, entrà per l'oest i assolí el cim de l'Annapurna I (8091 m). De llavors ençà, el nombre d'ex-

Responsabilitats dels operadors ecoturístics*

- Informar, educar i conscienciar els viatgers sobre les temàtiques ambientals i culturals del lloc de destí.
- Minimitzar l'impacte sobre el medi.
- Aportar beneficis econòmics directes per a la conservació de la zona visitada.
- Respectar les cultures locals.
- Donar suport als negocis i proveïdors de serveis locals.
- Proporcionar els serveis dels guies locals i ajudar en els programes de formació de guies locals.
- Gestionar les activitats de manera responsable, assegurant que el comportament dels visitants s'adeqüi a les directrius locals.
- Afavorir els parcs i les àrees protegides, assegurant que es paguen totes les entrades.
- Treballar en cooperació amb les ONG locals i el govern per desenvolupar plans de gestió de visites que assegurin la protecció de l'entorn i la població local.
- Evitar destinacions massificades i sobreexplotades i ajudar al desenvolupament de llocs menys coneguts.
- Oferir allotjaments de caràcter familiar.

*Segons *The International Ecotourism Society*:

ursionistes ha augmentat desmesuradament; des de 1987 ha anat augmentant anualment en un 18 % i, l'any 1997, 50.708 turistes travessaren l'àrea. Aquesta afluença massiva de turistes ha anat causant un significatiu impacte en la cultura, l'economia i l'ecologia locals, tradicionalment basades en l'agricultura i ramaderia de subsistència

Algunes organitzacions no governamentals han iniciat alguns projectes a la zona per tal de regular el turisme i conservar la natura. L'any 1986, la King Mahendra Trust for Nature Conservation (KMTNC), inicià un projecte pilot anomenat Annapurna Conservation Area Project (ACAP) al poble de Ghandruk. Es tracta d'un programa de conservació que ocupa 7.629 km² i que té l'objectiu de gestionar el turisme de la zona. Per recórrer algunes àrees protegides pel projecte, com el cas de l'àrea del Santuari d'Annapurna, els turistes han de validar i registrar permisos de *trekking* i cartes d'entrada a l'àrea protegida, així com pagar una "taxa ecològica" per entrar-hi.

Ecolodges

Els allotjaments típics destinats als ecoturistes són els *ecolodges*. Inicialment, aquests intentaven imitar les cases dels nadius o confondre's amb la natura, però avui la gamma d'*ecolodges* és molt gran: des de cabanes enmig de la selva amazònica, allotjament en cases rústiques convivint amb famílies locals a Belize i Costa Rica, campaments de tendes a l'Àfrica, ranxos a Venezuela, cases de te al Nepal, etc.

Tot i aquesta diversitat d'allotjaments, un autèntic *ecolodge* hauria de construir-se amb el mínim impacte sobre el medi, usant materials i recursos autòctons i hauria de quedar plenament integrat i en harmonia amb l'entorn. Allò que caracteritza un autèntic *ecolodge* és que sigui construït amb la parti-

El binomi desenvolupament i conservació a les àrees naturals és sempre un equilibri difícil. Un mirador sobre la selva tropical.

cipació de la comunitat local, amb materials nadius i tecnologies de baix impacte.

Quan l'ecoturisme aposta per la conservació

Els beneficis que aporta l'ecoturisme a favor de la conservació, quan és du a terme seguint les seves directrius, són diversos. En primer lloc, aquest tipus de turisme pot significar una font de finançament per als espais naturals i la seva conservació i, per tant, justifica econòmicament la creació d'espais naturals protegits. D'altra banda, aporta alternatives econòmiques per a la població local, de manera que es redueixen les activitats extractives de la zona (caça, tala d'arbres, etc.), que perjudiquen els ecosistemes i posen en perill els recursos naturals. La pràctica de l'ecoturisme pot estimular els esforços privats de conservació, ja que el fet que hi hagi una rendibilitat econòmica estimula que el sector privat aposti per la conservació d'espais naturals. Finalment, l'ecoturisme es pot emprar com una eina d'educació ambiental, instruint i sensibilitzant els ecoturistes sobre el valor de la natura de la zona visitada. Aquest instrument pot esdevenir, a la pràctica, la millor inversió per al futur d'una regió. El pagament d'entrades

Visitar la natura és com anar a casa d'un amic.

o taxes per entrar a les zones que es volen preservar és una de les maneres d'assegurar la viabilitat econòmica de les àrees protegides.

Arreu del món, alguns governs estan convertint les zones naturals de més valor biològic en parcs o reserves naturals, evitant així que els recursos naturals d'aquestes zones siguin malmesos per activitats de subsistència com ara l'agricultura, la caça, la tala d'arbres o la mineria. S'ha detectat que els indrets que tenen un nombre més gran de zones protegides han experimentat un augment més gran d'ecoturisme en comparació amb altres llocs que no han apostat tant per la declaració d'espais protegits. Una enquesta feta a turistes que viatjaven per l'Amèrica Central revelà la importància de les zones protegides a l'hora d'escollir la seva destinació.

En molts casos, els governs dels països en vies de desenvolupament no disposen de recursos econòmics per mantenir els parcs i reserves naturals. Com a alternativa, molts països estan buscant el suport d'inversions turístiques privades per tal d'ajudar a la protecció d'aquestes zones naturals. Alguns països, com ara el Brasil, Xile, Colòmbia, Kenya o Sud-àfrica han experimentat un

gran augment en el nombre de reserves naturals privades amb projectes ecoturístics. El bosc nuvolós de Monteverde a Costa Rica i el santuari comunitari de babuïns a Belize són exemples de reserves privades que compten amb una excel·lent gestió i generen suficients ingressos per preservar la natura amb les entrades que paguen els turistes. Un estudi sobre reserves privades d'Amèrica Llatina i de l'Àfrica sub-sahariana revelà que la meitat eren rendibles i que la seva rendibilitat havia augmentat en un 21 % des de 1989. A Costa Rica, els diners de les entrades dels turistes cobreixen només una quarta part del pressupost anual del sistema de parcs nacionals en matèria de gestió i protecció; la resta s'ha de treure de les donacions d'entitats i empreses. A principis de la dècada de 1990, els ingressos del turisme al Parc Nacional de Komodo, a Indonèsia, només permetia cobrir aproximadament el 7 % de les despeses totals del parc avui ja és d'un 25 %. En canvi, el Parc Nacional de les illes Galàpagos, a l'Equador, ha aconseguit recaptar nou vegades més diners dels que es gasten per a la seva gestió i manteniment, cobrant una entrada de 100 dòlars als visitants estrangers. A finals de la

La interpretació de la natura contribueix a sensibilitzar el visitant per conservar l'espai que visita.

dècada de 1990, l'observació dels goril·les (que costava 250 dòlars al dia) va servir per subvencionar els 11 parcs nacionals d'Uganda. Aquesta activitat va representar el 70 % dels ingressos per al manteniment del sistema de parcs nacionals.

Tanmateix, alguns paratges mai no tindran prou visitants per poder autofinçar-se, encara que es cobressin entrades molt cares. Un estudi dut a terme a la república centreafricana de Dzangha-Sangha mostra que el nombre de turistes hauria de multiplicar-se per vuit per tal de cobrir les despeses d'inversió.

Tot i els beneficis que pot aportar l'ecoturisme, el fet que aquest assoleixi les seves ambicioses metes és cada vegada més qüestionable. Molts operadors turístics d'arreu del món han vist l'ecoturisme no com un tipus de turisme que promou la sostenibilitat i la conservació, sinó tan sols com una oportunitat per obtenir importants beneficis econòmics. L'amenaça de construir hotels, restaurants i altres infraestructures no pròpies de l'ecoturisme està destruint, sota el seu nom, els paratges naturals de moltes destinacions. La Xina, per exemple, està transferint el control dels seus espais natu-

rals a empreses privades, les quals s'aprofiten del seu monopoli cobrant entrades molt cares o recaptant els ingressos d'hotels, restaurants i botigues de records.

La proliferació d'operadors turístics que venen els seus serveis com a ecoturisme sense que en compleixin els requisits o bé perquè es tracta d'activitats que tenen lloc a la natura, fa que la línia que separa l'autèntic ecoturisme dels viatges a la natura sigui cada vegada menys clara. Recordem, tanmateix, que l'experiència ecoturística veritable té una component ètica que s'estén sobre els valors de l'ecològica, l'estètica i l'economia local.

L'ecoturisme a casa nostra

El terme ecoturisme és encara molt poc emprat en l'oferta turística espanyola. Entre un 5 i un 6 % s'avalua el tràfic turístic espanyol cap a l'estranger per motivacions ecoturístiques. Els principals destins (en un 71 %) són a indrets fora d'Europa i en destaquen països d'Àfrica i Amèrica llatina. Quant a l'ecoturisme domèstic, se centra en la franja del nord de la península i els parcs nacionals. El consumidor ecoturístic espanyol

és en un 59 % una persona entre 20 i 39 anys, amb una presència més gran de dones (55 %) i un salari de 1.500 a 2.400 euros/mes. El respecte per la cultura i les tradicions locals és un dels aspectes més importants per a l'ecoturista (un 85 %). Al voltant d'un 29 % dels ecoturistes té com a activitat principal la visita d'un espai natural protegit, un 13 % el *trekking* i un 5 % la contemplació de la natura. Tanmateix, la major part dels tourope-radors i oficines de turisme

El poble abandonat d'Àrreu (Pirineus), el qual podria ser rahabilitat per convertir-se en un equipament ecoturístic i dinamitzar l'economia de la regió.

desconeixen el terme ecoturisme, tot i que reconeixen que la natura i el medi ambient són factors clau per a l'activitat turística. En general, l'ecoturista prefereix els destins llunyans (un 74 % són vendes de viatges fora d'Europa i Espanya). La durada mitjana d'aquesta mena de viatges és d'unes 2 setmanes. La demanda de visites als parcs nacionals d'Espanya s'ha incrementat en un 176 % en la dècada dels noranta, amb taxes de creixement d'un 26 % entre 1997 i l'any 2000. En realitat la xifra l'any 2000 era de

10 milions de visitants en els 11 parcs nacionals. Tanmateix, només un 7,8 % dels turistes que s'allotgen a l'Estat espanyol visiten un parc nacional. L'oferta de turisme rural es cobreix en un 75 % per part del turisme interregional.

Turisme sostenible

L'autèntic ecoturisme només pot ser per a uns pocs, mentre que cada vegada més gent d'arreu del món viatja i va a passar les va-

Per un turisme conscient i responsable

Hi ha moltes maneres de contribuir a fer que el turisme sigui conscient i responsable amb el medi ambient i amb la població i cultura locals. Algunes mesures estan només a l'abast de governs, d'altres de la indústria hotelera i d'altres directament a l'abast del turista.

1. La indústria hotelera ha de ser ambientalment responsable. Ha de construir infraestructures que no representin un gran impacte paisatgístic, ha d'implantar mesures per a l'estalvi d'aigua i energia, etc.
2. Els establiments hotelers poden reduir l'ús d'envasos o bé usar envasos reciclables. Només durant un esmorzar, un hotel amb capacitat per a 200 persones produeix 0,5 m³ d'escombraries amb l'acumulació d'envasos de mantega, sucre, pa, melmelada, etc.
3. Cal que les administracions i les entitats encarregades de gestionar espais naturals protegits facilitin la informació sobre els principals valors de l'espai. Disposar d'un centre d'interpretació o infraestructura similar permetria als visitants informar-se sobre els principals valors de l'espai, activitats que s'hi poden fer, normes establertes per no afectar l'entorn, etc.
4. Com a viatgers, podem informar-nos sobre la història, la cultura i els valors naturals dels llocs que visitem, per tal d'aprendre a gaudir-ne i contribuir a la seva conservació.
5. Podem practicar activitats de lleure a la natura que no provoquin un impacte negatiu en el medi, com recorreguts a peu per itineraris recomanats, rutes en bicicleta, etc. La pràctica del motociclisme de muntanya, que provoca contaminació atmosfèrica, acústica i erosió, o el golf, responsable de problemes d'abastament d'aigua allà on aquesta és escassa, són activitats que s'han d'evitar.
6. Reduir el consum d'aigua i energia en la mesura que ens sigui possible. Un turista a la costa mediterrània consumeix de 400 a 500 litres diaris d'aigua, i l'aigua és un bé escàs en el nostre país.
7. Com a turistes, podem degustar plats típics elaborats amb productes autòctons, i encara millor si provenen de l'agricultura i ramaderia ecològica. D'aquesta manera, contribuïm a l'economia local, a la conservació de la natura i a la reducció de les despeses energètiques i la contaminació del transport de béns.
8. Podem usar sistemes de transport sostenibles; la bicicleta o anar a peu són mitjans ideals per descobrir les rodalies del lloc visitat. També es poden usar, sempre que sigui possible, els transports públics.
9. A l'hora d'adquirir records, podem escollir objectes i productes d'artesanía local, i evitar la compra de productes derivats d'animals o plantes autòctones, ja que moltes vegades es tracta d'espècies protegides.

cances lluny del seu país. Per tant, és clar que l'ecoturisme tot sol no pot solucionar els problemes derivats de l'activitat turística. Cal, doncs, centrar els esforços per tal d'avançar cap a la sostenibilitat en totes les modalitats del turisme.

En aquest sentit, durant l'última dècada, l'interès per fer que el turisme sigui més sostenible ha augmentat constantment, sobretot després de la conferència de l'ONU a Rio de Janeiro el 1992. De llavors ençà, molts països han adoptat declaracions internacionals sobre una gran varietat de temes que estan relacionats amb la sostenibilitat en el turisme: turisme i desenvolupament sostenible, les repercussions socials del turisme, el turisme i la biodiversitat, i el turisme i l'ètica. L'any 1996, l'OMT, el Consell Mundial pel Viatge i el Turisme i el Consell de la Terra van redactar l'Agenda 21 per al sector dels viatges i el turisme, on s'inclouen quines són les passes bàsiques que el sector i els governs, entre altres, han de seguir.

El concepte de turisme sostenible, segons l'OMT, implica una gestió de tots els recursos, de tal manera que quedin cobertes les necessitats econòmiques, socials i estètiques, al mateix temps que es manté la integritat cultural, els processos ecològics essencials i la diversitat biològica. L'oferta del turisme convencional busca la màxima rendibilitat en el menor espai i temps possible i els turistes comencen a ser conscients de l'impacte que generen sobre el medi. Els turistes exigeixen cada vegada més qualitat ambiental dels llocs que visiten, cosa que es pot aconseguir avançant cap a un turisme més sostenible

Per tal que el turisme esdevingui més sostenible, cal començar des d'un plantejament adequat i emfatitzar la participació de tots els interessats, incloent-hi les comunitats locals que es veuran directament afectades per la presència del turisme. El turisme, però, és

una activitat del sector privat, impulsada majoritàriament per cadenes hoteleres, operadors turístics i altres negocis. Així, per assolir la sostenibilitat, cal que es produeixi un canvi en la manera d'operar d'aquesta indústria, i cal que s'adoptin pràctiques més sostenibles.

Val a dir que el sector turístic ha avançat cap a una responsabilitat ambiental i social més gran. Alguns d'aquests canvis es deuen al fet que la pressió dels consumidors per gaudir de productes ecològics és cada cop més gran. L'any 1997, un estudi de l'Associació Americana de la Indústria dels Viatges revelà que un 83 % dels enquestats estaven a favor dels viatges "verds", i que la gent està disposada a gastar un 6 % més de mitjana en viatges i productes oferts per empreses ecològicament responsables.

Moltes de les empreses turístiques més grans del món, des d'hotels a operadors estan avançant cap a la incorporació de criteris ambientals en el seu funcionament. Algunes d'aquestes mesures són la reducció del consum d'aigua, d'energia i d'altres recursos, i la millora de la gestió, maneig i disposició dels residus. Aquests canvis produïts en la indústria hotelera tenen un gran impacte positiu, no sols per la gran quantitat

Un projecte català vol solucionar els problemes ambientals de l'illa de Pascua (Xile) que té una superfície de 162 km², 3.500 habitants i rep uns 25.000 turistes l'any. La solució és l'ecoturisme.

de recursos que consumeix aquesta indústria, sinó també perquè poden influir en els costums i pràctiques dels clients i del personal. Una iniciativa tan senzilla com posar rètols a les habitacions que convidin els clients a tornar a fer servir les tovalloles o els llençols si es queden més d'una nit a l'hotel, pot estalviar una mitjana de 114 litres d'aigua per cambra i dia, més el cost de l'energia, que faria pujar l'estalvi a un mínim de 1,50 dòlars per cambra.

L'associació Iniciativa Ambiental d'Hotels Internacionals (IHEI) amb seu a Londres, encapçala aquest moviment a escala mundial. Treballa amb hotels, associacions hoteleres, proveïdors, consells turístics, governs i ONG, per tal de fomentar unes pràctiques més responsables ecològicament i socialment. La IHEI, fundada el 1992, agrupa avui uns 11.200 hotels distribuïts en 111 països. entre ells cadenes internacionals com els hotels Hilton, Marriott, Radisson SAS, Taj Group, Scandic i Forte. Molts hotels estan adoptant mesures ambientals i d'estalvi econòmic, com la instal·lació de sistemes d'il·luminació i aparells que comportin un estalvi energètic, o la compra de productes de neteja biodegradables.

El turisme, més que cap altre sector, depèn de l'existència d'un medi ambient net. La disminució de la qualitat ambiental pot perjudicar molt, econòmicament, el sector, mentre que ajudar a fer les destinacions més atractives i donar suport a pràctiques més responsables ambientalment pot augmentar considerablement els beneficis del negoci turístic i, alhora que es contribueix a preservar el medi ambient.

Pot l'activitat turística ser sostenible?

Tot i els esforços que es puguin fer per tal d'avançar cap a la sostenibilitat en el turisme, aquest és, en ell mateix, un fenomen in-

trínsecament insostenible De fet, el turisme funciona de manera cíclica: quan un determinat lloc comença a ser popular, les forces comercials entren en acció i introdueixen una sèrie d'elements que permeten l'increment dels visitants, de manera que la massificació porta a la degradació ambiental d'aquell destí, que al final acaba perdent el seu atractiu turístic.

A més a més, el turisme avui dia és un luxe que es pot permetre una part molt petita de la població mundial. De fet, els turistes internacionals representen només el 3,5 % de la població mundial. La gran quantitat de consum d'energia i d'altres recursos que porta associat el turisme fa que sigui impossible que es pugui generalitzar. L'ecoturisme és una proposta sensata per promoure el turisme sostenible, però no és pot amagar l'impacte ambiental dels desplaçaments en avió que comporta.

Massa vegades en nom del turisme es malmeten precisament les bel·leses naturals que poden mantenir un turisme sostenible, com li passarà a aquest bosc de la vall d'Àrreu, un dels millors refugis de la biodiversitat catalana.

Qualsevol aventura ha de començar primer en la nostra ment, perquè, sens dubte, és gràcies a la racionalitat que som capaços de dilucidar els misteris del món que ens envolta i convertir-los en realitat.

Aprofitem també que el 2002 és l'Any Internacional de les Muntanyes per celebrar la diversitat biològica i cultural de les regions muntanyoses del nostre planeta.

Anem de viatge

Viatjar amb la imaginació

A les acaballes del segle XIX els progressos científics i tècnics, el desenvolupament dels mitjans de transport, la consolidació de la Revolució Industrial, l'ascens de la burgesia i l'expansió colonial van obrir nous horitzons a la societat europea. En aquest marc social hem de situar la literatura de viatges o aventures. Aquestes novel·les d'aventures, sovint, són el fruit d'experiències de viatges dels seus autors i de la voluntat de demostrar l'enginy del nou home maquinista davant la natura.

L'exotisme i la capacitat d'estimular la nostra sensibilitat que té aquest gènere constitueix un dels avantatges que el converteix en una eina interessant per suscitar valors ecològics en els infants i els joves, en alguns casos més per contraposició que per assimilació. Es tracta, en general, de narracions amb prou força perquè no sigui cap problema endinsar-s'hi i reflexionar.

Aquest tipus de literatura poc sovint és un objectiu de l'ensenyament formal, atès que, si bé és cert que hi ha veritables obres mestres, el seu principal valor s'edifica sobre la imaginació i es considera lectura de lleure. Els llibres de viatges i expedicions equivalen al refresc ineluctable que es necessita en l'aventura quotidiana de sobreviure. De la mateixa manera que la lectura estimula la imaginació i, per tant, la capacitat racional, l'observació de la natura estimula les nostres capacitats estètiques i de situació còsmica. Viure la natura com una aventura, descobrint-ne els enigmes o, simplement, especulant amb el seu poder, s'hauria de practicar durant les primeres

etapes de la joventut en activitats pràctiques, però també com a exercici intel·lectual. Viatjar desde l'escola pot ser una activitat molt educativa en tots els sentits si es prepara bé.

Hi ha alguns autors i obres que haurien de ser de lectura obligada com a complement de la formació ambiental de la infància i la joventut. Sovint, quan ens imaginem un programa d'educació ambiental, en l'única cosa que pensem és en els conceptes bàsics que volem transmetre. Això no obstant, l'educació ambiental ha d'incidir especialment en les actituds que s'han de canviar. Molts esplais i grups juvenils no disposen de monitors experts en educació ambiental,

Lectures recomanades sobre viatges i exploracions

- ARSENEV, V. *Dersu Uzala*. Barcelona: Grijalbo-Mondadori (Mitos Bolsillo), 1999.
- BERNATZIK, H. GARI-GARI. *Expedición etnológica al Nilo*. Barcelona: Timún Más, 1997.
- CARSON, R. *El mar que nos rodea*. Barcelona: Grijalbo, 1980.
- COUSTEAU, J. I. *El mundo silencioso*. Barcelona: Juventud, 1963. (solament en biblioteques)
- DEFOE, D. *Robinson Crusoe*. Barcelona: Edicions de La Magrana, 1992.
- DOYLE, A. C. *El món pedut*. Barcelona: Edicions de La Magrana, 1994.
- DURRELL, G. *Cómo cazar a un naturalista aficionado*. Barcelona: Planeta, 1997.
- HAGGARD, H. R. *Las mines del Rei Salomó*. Barcelona: Edicions de La Magrana, 1990.
- HEYERDHAL T. *El viaje de la Kon Tiki*. Barcelona: Juventud, 1991.
- HUMBOLT, A. VON *Del Orinoco al Amazonas*. Barcelona: Timún Más, 1997.
- KIPLING, R. *Rikki-Tikki-Tavi*. Madrid: Aguilar, 1995.
- LAWRENCE, T. I. *Los siete pilares de la Sabiduría*. Barcelona: Ediciones B, 1997.
- LONDON, J. *La crida del bosc*. Barcelona: Edicions de La Magrana, 1995.
- MARCO POLO. *El libro de las maravillas*. Barcelona: Ediciones B, 1997.
- MATTHIESSEN, J. *El leopardo de las nieves*. Madrid: Península, 1997.
- MAYLER, P. *Un año en Provenza*. Barcelona: Omega, 1997.
- MELVILLE H. *Moby Dick*. València: Eliseu Climent Editor, 1994.
- MELVILLE H. *Les Encantades*. Barcelona: El Cau Ple de Lletres, 1998.
- MORGAN, M. *Las voces del desierto*. Barcelona: Ediciones B, 1996.
- SIENKIEWICZ, H. *A través del desierto*. Madrid: Anaya, 1983.
- SWIFT, J. *Viatge a Liliput*. Barcelona: Edicions Columna, 1998.
- THEROUX, P. *En el gallo de hierro*. Barcelona: Edicions B, 1997.
- TXATWUR, B. *Retorno a la Patagonia*. Madrid: Anaya, 1997.
- VERNE, J. *Viatge al centre de la Terra*. Barcelona: Edebé, 1999.
- VERNE, J. *Cinc setmanes en globus*. Barcelona: Edicions La Magrana, 1991.
- VERNE, J. *Héctor Servadac: viatges extraordinaris*. Barcelona: Di7, 2000.
- VERNE, J. *El rayo verde*. Barcelona: Editores, S.A, 1991.

amb la qual cosa s'afegeix una nova dificultat per no endinsar-se en l'apassionant món de la biosfera i organitzar un campament totalment descontextualitzat de l'entorn natural.

Tal com vam dir al principi, l'important de l'acostament a la natura és que aquest es faci amb el cor, amb els sentits. I de cor, en tenim tots. En general, els llibres de narracions d'un viatger o simplement de relats sobre exploracions contenen prou

elements per motivar la preparació sensitiva dels participants d'un campament ecològic. En definitiva, podríem preparar un viatge a un lloc que no coneixem de casa nostra de la mateixa manera que preparariem una expedició a un lloc remot de la Terra. És important no confondre això amb desorganització o improvisació. Ans al contrari.

De vegades, pensem que preparar una activitat significa donar a conèixer la geografia natural i humana del lloc que

Alguns elements ambientals en un hotel ecològic

Energia

- Il·luminar les habitacions amb bombetes de baix consum i advertir als hostes de la necessitat de minimitzar el consum elèctric tancant els llums que no es necessitin i, especialment, a abandonar l'habitació si aquesta no disposa d'un endoll general amb tarja magnètica.
- Instal·lar sensors de moviment per il·luminar els espais de passadís.
- Relloctge temporitzador per a l'encesa i apagament dels llums exteriors de l'edifici.
- Dotar les habitacions de termostats per a la climatització i reguladors de la intensitat llumínica.
- Sensibilitzar els clients sobre la temperatura de confort a les habitacions perquè a l'hivern no es superin els 21 °C i que a plena calor de l'estiu no es baixi dels 25 °C.
- Gestionar l'aigua calenta sanitària amb panells tèrmics solars.
- Adquirir equips informàtics, televisors i neveres de baix consum de classe A o amb etiqueta energy saber.

Aigua

- Reutilitzar l'aigua sanitària per omplenar les cisternes dels WC.
- Dotar les aixetes d'atomitzadors de l'aigua per reduir el consum tant als lavabos com a la dutxa.
- Sensibilitzar els hostes sobre mesures per estalviar aigua com ara emprar correctament la doble pulsació o interrupció de la pulsació de les cisternes dels WC, dutxar-se amb el mínim d'aigua i emprar la banyera de manera responsable, usar els tovallolers calefactors per

eixugar les tovalloles usades i canviar les només estrictament necessàries.

Matèries primeres

- Substituir els productes de neteja convencionals per productes ecològics que no siguin tòxics per al medi.
- Instal·lar dossificadors de sabó a les habitacions en substitució de les pastilles individuals i no lliurar complements de neteja personal si no ho sol·licita el client perquè no en disposa.
- Substitució de les porcions alimentàries individuals per envasos amb dossificadors com per exemple en el cas de les melmelades, els sucus de fruites, etc.

Reciclatge

- Disposar de contenidors per al reciclatge d'envasos, papers i vidre a l'entrada de l'establiment.

Soroll

- Equipar les finestres amb vidres de doble cambra i dotar les portes de sistemes d'insonorització com ara molles de tancament amb esmortidors hidràulics i aïllants acústics entre les habitacions.

Educatius

- Incloure en la fitxa de l'habitació les mesures ambientals adoptades per la direcció de l'establiment.
- Promoure activitats que convidin a la descoberta del patrimoni natural i cultural de l'indret

visitarem. La nostra tesi és que “preparar” significa, simplement, inquietar-se, estimular l’apetència pel que és silvestre, desconegut, augmentar el desig per descobrir. Aprofundim, doncs, aquest aspecte.

Una bona part del que som ho devem a experiències impactants en la nostra infància i joventut. Devem, segurament, algunes de les nostres millors habilitats al mimetisme adoptat davant un tutor que ens arrossegava amb entusiasme. I, es clar, a les lectures. Aquestes són, doncs, una eina bàsica per preparar una activitat de viatge. Per això creiem que, si bé els educadors han de conèixer prèviament la zona i com més dades sobre l’ecologia, la història i la cultura de la zona millor, per als infants i joves que hi participaran allò que cal és, simplement, crear-los el cuc per endinsar-se en l’apassionant món natural. Sens dubte, una manera indirecta prèvia és estimular la lectura de llibres de viatges i exploradors. És una tècnica relativament senzilla sempre que es recomani amb un breu qüestionari o un guió d’activitats per orientar i millorar la comprensió del text. De vegades poden ser llibres de caràcter més antropològic i històric, però d’un tema apassionant.

Anem de turistes verds

Un viatge ens deixa sempre una petja, de la mateixa manera que la nostra presència en un paisatge no passa desaparebuda. Explorar és anar a trobar noves realitats per tal de superar les nostres limitacions. La natura, els paisatges, la petjada de la història humana ofereixen oportunitats úniques per endinsar-nos en noves experiències. La nostra vida hauria de ser per concepte una exploració permanent, però aquí ens referim a l’exploració com a sinònim de recàrrega vital dels nostres vincles afectius amb l’entorn.

No es pot explorar sense conspirar o aconseguir noves realitats. Vivim hipnotitzats per la tecnologia i patim una apoplexia crònica causada per l’excés de comunicació. Viure apartats dels mitjans de comunicació i del bombardeig mediàtic ens predisposa a adoptar actituds sociomorals més respectuoses amb els nostres valors com a persones racionals.

Estimular l’aptitud de renovació de la qual emana el comportament alternatiu ens obre la ment per afrontar nous reptes sense por del canvi. Allò que és alternatiu, sovint, es confon amb allò que és marginal. La marginalitat és l’acceptació de la diferència per satisfer el propi ego. El comportament alternatiu se suporta sobre la generositat i, per això, valora el bé comú com a prioritat davant de qualsevol proposta.

Exploració, conspiració i renovació són imprescindibles per sortir a fer el turista conscient i responsable. L’ecoturisme és com un respir davant de la trepidant vida consumista i malbaratadora. Aquest respir amb la natura com a teló de fons s’ha d’interioritzar perquè el nostre esperit es renovi, encara que sigui d’una manera només temporal.

Explorar és anar a trobar noves realitats.

Fem un repàs de les vacances que hagin viscut els alumnes. Les podríem classificar de manera que distingíssim entre les opcions: mar, muntanya i capitals. A continuació aquesta mateixa taula la podem ampliar amb les opcions de: Catalunya, Espanya, Europa i altres indrets. En la cel·la on s'interseccionin les dues opcions feu que hi apuntin l'element o l'experiència més destacada de la vivència turística: per exemple, visita al Museu de la Ciència i la Tècnica. Feu una estadística classificant les tipologies dels viatges viscudes pels vostres alumnes. Adoneu-vos que potser en cap cas hi haurà hagut cap destí ecoturístic.

Una altra dada a investigar és el grau ecològic dels hotels o càmpings en els quals hagin pogut allotjar-se. En el quadre annex hi ha algunes de les característiques d'un establiment hotelier ecològic. Debateu cada una d'aquestes condicions i valoreu quina acceptació majoritària hi ha entre l'alumnat.

Finalment, us oferim una llista de diverses propostes turístiques del mercat. A partir dels títols podeu explorar les preferències que podrien tenir els alumnes i de les raons que els motivarien a escollir el seu viatge ideal.

Un viatge ens deixa sempre una petja.

Els títols són en ells mateixos prou reveladors: Europa sobre rails, Aigües braves als Pirineus, La temptació dels balnearis, Tuníssia, cultura i platja, Cases flotants a l'Ebre, Turisme responsable a l'Equador, Roma-Florència per terra i aire, La ruta maia, Racons inèdits de les Canàries, Maldives, bungalows sobre l'aigua, Senderisme per Transilvània, La mesquita blava i altres delícies turques, Austràlia sobre quatre rodes, Creuer fluvial pel riu Volga, Territori Lakota, Capricis volcànics i gelats a Islàndia, A peu per la Gran Muralla xinesa, Per les illes gregues amb veler, Pescar piranyes a l'Orinoco, Postals des del Transiberià, De compres a Nova York, Aventures per les terres de Gengis Khan, La ruta de la seda, A la recerca de l'ós Yogui pels parcs nacionals de l'Oest americà, Groenlàndia en kaiak, Safari a Tanzània, En bicicleta pels Andes, Creuer per les illes Fidji, El te de les cinc a l'Orient Express, La Volta al món en 30 dies.

La residència dels déus

Les muntanyes, amb perfils singulars dins d'un paisatge, tendeixen a ser associades amb els ideals i aspiracions més elevades arreu del món tant en les cultures modernes com en les tradicionals. Les muntanyes desperten un sentiment d'admiració i reverència que les converteix, en alguns casos, en indrets sagrats.

Els antics grecs consideraven el mont Olimp com la residència de Zeus i els déus olímpics. Per als hawaians el volcà Kilauea representa el cos físic de la deessa Pele. El mont Sinai ocupa un lloc prominent a la Bíblia ja que fou on Jahvé revelà els Deu Manaments a Moisès. A la Xina les muntanyes tenen un significat espiritual tan gran que en elles mateixes són sinònims de la pràctica religiosa. Les muntanyes han inspirat des de sempre artistes, poetes i filòsofs arreu

del món. El perfil simètric del volcà Fujiyama simbolitza la recerca de la bellesa i la simplicitat que es troba en el cor de la cultura japonesa. L'ascensió a una muntanya té un efecte vivificant per a moltes persones i, de fet, fer un cim és sinònim d'un repte col·lectiu. La Pica d'Estats, als Pirineus catalans, és tot un símbol per al nostre poble. Podem fer un repàs de les principals muntanyes del món i anotar la simbologia que porta associada ja sigui per al poble autòcton o per als visitants. El valor inspirador de les muntanyes, en particular, ha tingut un paper clau en l'establiment del moviment

ambiental modern. Quantes campanyes de salvaguarda de la natura tenen com a rerefons la defensa d'una muntanya en concret? Pensem en els espais naturals protegits catalans. Quin percentatge del total són muntanyes? Quants santuaris famosos podeu recordar associats al cim d'una muntanya catalana? L'obra de Jacint Verdaguer *El Canigó* representa una de les odes més completes de la literatura catalana dedicada a les muntanyes. Cerquem altres referències artístiques en les quals les muntanyes siguin els protagonistes.

Recursos, bibliografia i internet

Entitats

- Fundació Natura. Rambla de Catalunya, 121, 6è 9a 08008 Barcelona. Tel: 93 237 38 02. Fax 93 237 01 8. E-mail: info@fundacionnatura.org
- The International Ecotourism Society. P.O. Box 668, Burlington, VT. 05402 USA. Fax: 802 651 9819. Email: ecomail@ecotourism.org.

Bibliografia

- CALABUIG, J. *El turisme sostenible a Catalunya. Revista Estudis de turisme a Catalunya*, disponible a www.gencat.es/turisme.
- EPLER, M. *Ecotourism: Principles, practices & policies for sustainability*. UNEP (United Nations Environment Programme), 2002. Disponible a www.uneptie.org/tourism/home.html.
- FLAVIN, C. et al. *L'estat del món 2002*. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya, 2002.
- MESSERLI, B. I VES, J. D. *Mountains of the world. A global priority*. Londres-Nova York: Parthenon, 1997.
- OMT. *Desarrollo sostenible del Ecoturismo. Una compilación de buenas prácticas*. Madrid: Organización Mundial del Turismo, 2001.
- PÉREZ, M. *La guía del ecoturismo*. Madrid: Mundi-Prensa, 1999.

Internet

- <http://europa.eu.int/comm/environment/pubs/nature.htm> s'hi torba la publicació en anglès (format PDF) Turisme sostenible i natura 2000.

- <http://www.planeta.com>: ecoviatges per llatino-america, llibres, recursos educatius, enllaços, etc.
- <http://www.ggasiapacific.com.au>: informació sobre el GREEN GLOBE 21 Ecotourism Certification Program.
- <http://ecoclub.com/experts.html>: una web que recull 114 experts als quals se'ls poden adreçar consultes sobre ecoturisme. També inclou una xarxa d'ecolodges per tot el món.
- <http://www.worldsurface.com>: una comunitat que promou el turisme sostenible amb diferents recursos.
- <http://www.earthisland.org/ecotours/ecotours.html>: ofereixen ecotours per diversos indrets del planeta.
- <http://www.mountains2002.org>, web oficial de l'Any Internacional de les Muntanyes.
- <http://www.mtnforum.org>, fòrum de les muntanyes.
- <http://www.world-tourism.org>, web de l'Organització Mundial del Turisme la qual disposa d'una important llibreria amb publicacions sobre el tema.
- <http://www.iucn.org>, organització conservacionista que ofereix nombroses publicacions sobre el tema de la conservació de les muntanyes.
- <http://www.unesco.org/whc>, web que recull la Llista del Patrimoni Mundial pels seus valors naturals.
- <http://www.conservation.org>: web de la prestigiosa organització Nature Conservation que ofereix diverses possibilitats d'ecoturisme, recomanacions interessants en aquesta pràctica i bons enllaços.
- <http://www.ecotrans.org>: xarxa per al desenvolupament de l'ecoturisme.
- <http://dir.yahoo.com/Recreation/Travel/Ecotourism>